

MUSIQA O'QITUVCHILARINI KASBIY TAYYORLASHNING AYRIM MUAMMOLARI

Abduraximov A, Mahammadov A.
JDPI Musiqiy ta'lim
kafedrası o'qituvchilari.

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta'lim-tarbiya jarayonida musiqa o'qituvchilarini kasbiy tayyorlashning ayrim masalalari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Musika, sanat, madaniyat, kasbiy tayyorgarlik, tarbiya, nafosat va go'zallik, idrok, tafakkur, faoliyat, ijrochilik.

Fan va san'atning asosiy maqsadlari birligi – olim va san'atkor ijodiyotida umumiylik mavjud. Fan va san'at yuksalishi insoniyatning sivilizatsiya cho'qqilari sari yuksalish dasturining tarkibiy qismlaridir... Haqiqat va go'zallik yo'q joyda buyuklik ham yo'q. Haqiqatni fan, go'zallikni esa san'at yaratadi.

“Musiqqa fani” namoyandalari, xususan umumta'lim maktablari musiqa o'qituvchilari ushbu masalalarni zamonaviy nuqtai nazardan kelib chiqib, qayta-qayta talqin qilishlari zarur.

Maktabda musiqa fani nima uchun o'qitiladi? Uni boshqa fanlar bilan nima bog'lab turadi? Uning xususiy jihatlari nimada?

Muayyan dars va o'quvchilarning yosh xususiyatlaridan kelib chiqib qaralganda uning “o'quv va “tarbiyaviy” vazifalarining nisbati qanday bo'lishi kerak? Bolalarning qo'shiq aytib, kuy chalishlari ularning umumiy va musiqaviy rivojlanishlarida, madaniyatli musiqa muxlislarini tayyorlashdagi ahamiyati qanday? Umuman, umumta'lim maktablarida o'quvchilarning “ijrochiligi” ni qanday tushunmoq kerak? Axir bu dars musiqa ijrochilarini tayyorlashni ko'zda tutmaydiku!

Bu va shunga o'xshash savollar musiqa o'qituvchisidan o'z ishiga doimiy, ijodiy-tanqidiy munosabatni talab qiladi. O'quvchilarni musiqaviy tarbiyalash bo'yicha ko'plab nazariy va amaliy-uslubiy xarakterdagi adabiyotlar chop qilindi.

Shu sababli ba'zilar «Yana shu masalani ko'tarishga zarurat bormikan?» degan savol uyg'onishi mumkin. To'g'ri, nazariyada ham, amaliyotda ham, ko'plab qimmatli va qiziqarli ishlar amalga oshirildi. Barkamol shaxs tarbiyasiga san'at turlarini jalb qilish doirasida musiqa san'atiga ham murojaat qilinmoqda. Keyingi yillarda bu haqida ko'p nazariy tadqiqotlar o'tkazilmoqda.

Ye.V.Nazaykinskiyning «Musiqaviy idrok psixologiyasi» kitobida individuumning taassurotli tafakkuri, sensor (ko'rish, eshitish, his qilish) va kinetik (motor-harakat) hissiyot turlari va hayotiy tajribasi orasida aloqa mavjudligi qayd qilinadi. Muallifning fikriga ko'ra, ushbu o'zaro aloqalar orqali tinglovchi va ijro etilayotgan asar orasida psixologik aloqa o'rnatiladi. O'quv-tarbiyaviy jarayonga kompleks va sistemali yondashuv zarurati hozirgi musiqaviy pedagogikaning dolzarb muammolarini hosil qilmoqda. Ya'ni pedagog doim ko'tarinki ruhda bo'lishi, istalgan vaqtda o'z emotsional ko'tarinki ruhini bolalarga o'tkaza olish kerak. Bunda ko'p narsa o'qituvchining hayotiy tajribasiga, kuzatuvchanligiga, musiqaviy bilimlariga ham bog'liqdir. Darslar ham pedagogning aynan shu sifatlariga, uning tashabbuskorligi, ijodkorligiga tayanadi. Ya'ni o'qituvchi dasturga o'quv-tarbiyaviy zaruriyatdan kelib chiqqan holda o'zgarishlar kiritish mumkin. Albatta, bu o'zgarishlar uning shaxsiy ijobiy tajribasidan kelib chiqmog'i kerak. Buning uchun musiqa o'zining barcha hayoti aloqalari va namoyishlariga ko'ra o'qituvchini harakatlantiruvchi kuchga, uning hayotini bir qismiga aylantirish kerak.

Mamlakatimizda 500 dan ortiq bolalar xor studiyalari faoliyat ko'rsatib, ularning soni tobora ortib bormoqda. Ular o'quvchilarda qobiliyatlar rivojlanishiga poydevor yaratib, dunyoqarash, axloq va ma'naviy ehtiyojlarni shakllantirish zarur.

Shuni aytib o'tish joizki, keyingi yillarda ta'limga o'quvchilarda obstrukt tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan e'tibor kuchayib, o'quv jarayonining tarbiyaviy jihatiga ahamiyat bir oz susaydi. Bu ayniqsa gumanitar fanlarda xususan «Musiqaviy madaniyati» predmetida yaqqol ko'zga tashlanmoqda. Haftada bir dars (45 daqiqa), uning 7- sinfgacha davom etishi va buning ham ko'pincha

umummaktab tadbirlariga qo‘shib yuborilishi o‘quvchilarni musiqaviy tarbiyalashni talab darajasiga ko‘tarishiga to‘sqinlik qilmoqda. Bunday sharoitda o‘quvchilarni musiqa olamiga olib kirish, ularni fan va amaliyotda samaradorligi tasdiqlangan faoliyat turlariga jalb qilish qiyin. Mamlakatimiz va xorijda kuzatilayotgan ilg‘or tajriba musiqaviy tarbiyaga yetarli e‘tibor va vaqt ajratilayotgan maktablarda o‘quvchilarining boshqa fanlardan ham yaxshi o‘zlashtirishini ko‘rsatmoqda.

Musiqaviy malakalarni shakllantirish musiqani idrok qilish va ijro etishga doir ayrim xarakatlarning qayta-qayta takrorlashni taqozo qiladi. Mashq, xarakatlarning mohiyatini chuqur anglash uchun ular erkin, badiiy-ijodiy darajada bajarilishi kerak.

Taraqqiyparvar tajriba musiqa darslarining ko‘paytirilishi o‘quvchilarni toliqtirmaydi, aksincha, ulardagi charchoqni emotsional - qiziqarli vaziyatlar tashkil qilish orqali tarqatishga xizmat qiladi. Ijodiy - bilish faoliyatida o‘quvchilarning muhim axloqiy-ma‘naviy sifatlari shakllanib, ma‘naviy xayotining tarkibiy qismiga aylana boradi.

Me‘yoriy hujjatlarda o‘qituvchining yuqoridagi vazifalarni amalga oshirishdagi roli aniq belgilab berilgan. Biroq musiqa o‘qituvchisini ushbu faoliyatga kasbiy tayyorlash muammosining hal qilinmagan masalalari ko‘p.

Pedagogika institutlarining musiqa-pedagogika fakultetlariga kirgan talabalarni o‘rganish ularning aksariyatida o‘qituvchilik kasbiga qiziqish pastligini ko‘rsatmoqda. Shu sababli pedagogik ta‘limning asosiy vazifasi ularni, bolalarni musiqaviy tarbiyalashga yo‘naltirish emas, balki ularni o‘qituvchilik kasbiga qiziqtirishdan iborat bo‘lib qolmoqda. Natijada ko‘pchilik bitiruvchilar musiqa darslarini tashkil etishning murakkabliklari, buning uchun oliy o‘quv yurtida ko‘p narsalarni o‘rganib olish mumkin ekanligi, biroq o‘rganmaganliklarini anglaydilar.

Yosh o‘qituvchilar musiqaning bolalarda qay darajada emotsional ko‘tarinkilik hosil qilishini, musiqa darslarida jamoa jimligi, sukutining ahamiyati va uni yaratish muammolariga to‘qnash keladilar. Musiqa darslarining o‘quvchilar uchun qiziqarli bo‘lishi kamlik qiladi. Ular musiqaning inson hayotida nima

sababdan bunchalik katta ahamiyat kasb etishni bilishlari zarur. Aks holda ularning musiqa mashg'ulotlariga «qiziqish» lari asta-sekin so'na boradi.

Hozirgi paytda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish masalasi musiqaviy pedagogikaning muhim muammolaridan biriga aylandi. Ushbu masalani ijobiy hal qilish yo'llaridan biri sifatida keyingi yillarda o'quvchilarning assotsiativ tafakkurini rivojlantirishga alohida e'tibor berilmoqda. Biroq musiqa o'qituvchilari faoliyatining tahlili bu ishda qator muammolar borligini ko'rsatmoqda. Musiqa studiyalarida musiqaviy idrokni rivojlantirishning ahamiyati katta, chunki studiyalarning asosiy vazifasi o'quvchilarni musiqani tushunish va sevishga o'rgatishdir.

D.B.Kobalevskiy o'zining «Umumta'lim maktablarida musiqa dasturining asosiy tamoyil va uslublari» kitobida «musiqani faol idrok qilish - musiqa tarbiyasi va uning barcha tarmoqlarining asosidir» deb yozgan edi. Bu maqsad xor studiyalarining barcha mashg'ulotlarida amalga oshirilishi zarur. Buning ahamiyati ayniqsa yangi kelgan bolalar bilan o'tkaziladigan xor mashg'ulotlarida katta ahamiyatga ega. Chunki ayni shu bosqichda ularning kelajakdagi musiqaviy rivojlanishning poydevori quriladi. Xor sinflari mashg'ulotlari bevosita ijrochilik, konsertlar bilan bog'liq. Biz esa tadqiqot doirasini G.M.Pipin tomonidan ifodalangan musiqiy-didaktik tamoyillari bilan aniqlab oldik.

Ya'ni,

- o'quv-pedagogik ishlarda foydalaniluvchi material hajmini oshirish;
- qisqa muddatda zaruriy ijro malakalarini egallash;
- musiqa ijrochiligining nazariy yo'nalishini boyitish;
- mashg'ulotlarda o'quvchi-ijrochilarida mustaqillik, ijodiy tashabbuskorlikni to'la namoyon qilishni talab qiluvchi ish uslublarni kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. - T.: «Ma'naviyat», 2008. - 176 b.

- 2.D.B.Kobalevskiy. «Umumta'lim maktablarida musiqa dasturining asosiy tamoyil va uslublari» M. 1986y.
- 3.Y.V.Nazaykinskiy. «Musiqaviy idrok psixologiyasi» T. 1990y.
- 4.YarsevaS.Ye. Didakticheskoe modelirovanie samostoyatelnoy raboti studentov: Diss. kand.ped.nauk. - T.: TGPI im.Nizami, 1991.-S.221.
- 5.Yuzlikaev F.R. Teoreticheskie osnovn intensivatsi nachalnoy professionalnoy adaptatsii molodnyx uchiteley.-T.,1993.-S106.
6. G'oziev E. Oliy maktab psixologiyasi. - T.: «O'qituvchi», 1997.-104 6.